

Szent István költészetünkben

Sajátságos: népünk emlékezete őrizte meg legrégebb óta István király emlékét. A *regösénekek* pogány eredete a bizonyíték, hogy hagyományuk ezer év óta is folytonos. Igaz, amikor a „szegény regölők” magukat „Szent István szolgáinak” vallják, egybemossák István vértanúnak és az első magyar királynak alakját, de bár a regölés szokása a vértanú ünnepéhez kapcsolódik, a birtokos jelzős kifejezés egyértelműen a királyról szól.

Ötven éve a reprezentatív Szent István Emlékkönyv két tanulmánya is csaknem azonos megállapítással kezdődött. Alszegey Zsolt így indította értekezését: „Szent István emléke aránylag későn jelenik meg a magyar egyházi költészetben.” Pintér Jenő pedig ezzel kezdte dolgozatát: „Csodálatos, hogy Szent István király alakja a régebbi időkben milyen kevéssé ragadta meg szépíróink érdeklődését.”

Az egyházi költészetben

Magyar himnuszunk Szent Istvánról csak a 17. századból maradt ránk. Olyan népének, amely ma is használatos, a 18. század végéről ismeretes. Az *Ó, dicsőséges Szent Jobb Kéz!* Szent-Mihályi Mihály 1797-ben megjelent énekeskönyvéből vált közkincsé. A még ismertebb *Ah, hol vagy magyarok tündöklő csillaga!* két változatban is fennmaradt: Szent-Mihályi könyvében kívül közzétette Bozóky Mihály is ugyanabban az évben kiadott énekeskönyvében.

A Szent Jobbnak 1771. évi hazahozatala Raguzából Budára, versre ihlette Faludi Ferencet, a jezsuita papköltőt. S a 19. század elején szintén a Szent Jobb előtt tisztelt a pálos rendi Versey Ferenc is.

A 19. század világi lírájában

Faludi és Versey az egyetemes magyar költészet jeles képviselője. Verseik tehát átvezetnek világi líránk Szent István-ábrázolásához. Garay János szinte egész középkori történetünket földolgozta elbeszélő költeményeiben. Az *Árpádok* (1847) című kötetében Szent István életének több mozzanatáról önálló verset írt (*A szent korona, Az apostol, A beteg király*).

Arany János 1855 körül töredékben maradt *István öröke* című költeményében e jellemző két sort is leírta:

*Üle István szent király fejedelmi székén,
A soknyelvű nemzetet bírja vala békén...*

Vajda János két versében is föltűnik István alakja. 1858-ban született *Imre herceg* című költeményében az öreg király aggodalmát ábrázolja: gyermektelen örököse miatt kihalt Árpád vére. 1869-ben *Székesfehérvárott* című versében a hely szellemének ígézetéről adott számot: *E hallgatag utcákon itt / Nagy árnyékok járnak; / A harangok nevét zengik / Szent István királynak.*

Reviczky Gyula száz esztendeje *Szent István napján* című, háromrészes költeményében első királyunk jelentőségét egy-egy időszaki nézőpontból közelíti meg. Az elsőben azt reméli, hogy „magyarok fölként királya / Magyar király leszen megint!” A másodikban a kereszténység népmegtartó ereje mellett tett hitet. A harmadik a Szent Jobb jelképi jelentőségét hirdeti:

*Békülőnek békejobb,
Küszködőnek támasz,*

*Ezeréves szent ereklye, érd meg
A boldogabb újabb ezer évet.*

Századunk költészetében

Ady Endre — „az új, az énekes Vazul” — István királyban a németesítő és katolizáló látta. 1911-ben egy cikkében, erőltetett ötlettel, azt írta, kedve volna Istvánt *gizelistvánnak* elkeresztelni, célozva vele a Gizella királynéval meghonosított német és keresztény hatásra.

Az ifjú József Attila nyilván éppen költői példaképének, Ady hatására vívódott István király életművének a kettős, ellentétes megítélésével. A keresztények, írta 1922 nyarán Kiszomboron *A Szent Jobb ünnepén* című szonettjában, hajtsanak fejet, zengjenek zsolnárt, áldják a szent kezét. Ám a pogány ősök leszármazottai szálljanak szembe dacosan emlékével:

E kéz apánkat halomra ölte,

*S Hadúr e népet akkortól veri,
Mikor hitének gyáva lett örökre,
Mikor e kéz erős hitünk kiölte*

Erdélyi József is a kereszténység és pogányság harcának tükrében mutatta föl *István király* jelentőségét a magyarság sorsának alakításában. Ámde ő a kereszténységben ismerte föl a magyar megmaradás alapját:

*Egy lelket öntött az egy testbe
az egy hit... Így lett e haza
pogányok ellen a keresztény
szentegyház védő paizsa.*

Erdélyi azt az időszaki tanulságot szűrte le: a magyarságnak most is a nép szívéből való vezetőre van szüksége.

Szintén korának szemszögéből mutatta föl Szent István történelmi szerepét a katolikus költő, Babits Mihály. Akár Vajda, ő sem írt külön verset a királyról, hanem részint ő is Imre herceg, részint István városa kapcsán idézte föl alakját. Számára azonban a *Szent király városa* nem Székesfehérvár, hanem Esztergom, amelynek Előhegyén, nyaralójában született 1924 nyarán költeménye. Babits így alkalmazta idejére István életművét.

Sötét kor ez,

*barátaim! Szörnyű rabságból ébredünk,
s áttalunk szabadságért küzdeni.*

*Hol vagy, István király? Bölcs vessződ kellene!
Balgán mentünk el, és csonkán jövünk meg,
gyászmagyarok!*

Imre herceg (1929) című „historiás énekében” a Trianon utáni keserűség uralkodik el. Átkozunk kell a békeszerződést ránk kényszerítő Nyugatot,

*holott István atyád, első szent király
nem átkozott, nem bosszút rendelt és kívánt,
hanem bölcs alázat hűvös fürdejét,
mosni a kudarcba tört magyar lán fejét.*

*Így oktattott István, és hogy országod
ereje, ha így tész, leszen istápod,
de ha konok göggel ülsz nyakára, csak
veszedelmet szignálанд királyságodnak.*

Gyóni Géza 1916 Szent István napján a krasznajarszki hadifogolytábor istentiszteletén fohászokodott *A dicsőséges Jobbhoz*:

*Esdeklünk: Szent Jobb, te csodaintésed
Szakítsa végét már a szenvedésnek.
És a megbékélt milliók felett
Süssön fel áldott ünneped.*

*Ránk borultán a vak sötétnek
Mi rabságunkban is te légy szövétnek.
S kik megbűnhődünk minden bűneinket,
Dicsőséges Jobb, vezess haza minket.*

Gyóni Géza, bár a februári forradalmat még versben köszönthette, soha nem jutott haza: a következő Szent Istvánt sem érte meg. Ott halt meg a fogolytáborban, éppen 33. születésnapján, 1917. június 25-én.

A papköltő, Harsányi Lajos, a magyar szentekről írott szonettciklusában Szent István életének azt a mozzanatát idézte föl, amelyben még mint gyermek a népének sorsát is eldöntő lépésre, a kereszténység fölvetelére szánta el magát:

*Vajk nézte, nézte Adalbert keresztjét.
Szemei anyja kék szemét keresték.
— Jézus! — kiáltott, s a szent vízbe szállott.*

Sík Sándor már költői pályájának elején, 1911-ben írta *Regösének*-et, a néphagyományban fennmaradt regösénekek formájában. Nem véletlen, hogy 1940-ben megjelent kötetében a *Szent király szövegátvétel* című versének ugyanezt a formát választotta. Így indította költeményét:

*Eljöttünk, eljöttünk
Szent István szolgái,
Kézen hozván szívünket.
Udvarlunk országútl
Szent István szolgái
Istápunknak, szentüinknek.*

A vers párbeszédese: a király felel mai szolgáinak. Hallja népének sirását, korholja hitehagyásáért, s hogy idegen isteneket imádozt; jobbának tiszteletéből törvénytevő akaratának, testamentumának valóra váltását sürgeti. A vers végén ismét a szent király szolgái, magyarjai esküsznek:

*Aki nekünk törvényt tették ezer esztendőre:
Mefogadjuk, meg is álljuk ezer esztendőre.*

Regösénekekkel kezdtük, Sík Sándor második regösénekével zárjuk vázlatos áttekintésünket.

PÉTER LÁSZLÓ

PAPP GYÖRGY METSZETE

MÓRA FERENC

Istenáldotta búza

A búzamezőkről hoztam ezt a mesét, amelynek édes az íze, mint a bibliai manának. Továbbadom úgy, ahogy vettem, azaz hogy sokkal olcsóbban adom, mint amibe nekem került.

Mert kalászszedő Mária néni mesélte ezt nekem, akit ülve találtam a kunágotai tarlón, két keresztbefektetett zsákoska mellett.

— Mit visz, Mária néni? — kérdeztem a szegény, tőpörödött öreg kis Noémit.

— Csak vinném, lelköm, ezt a kis felejtött kalászt, mert a gazda mögengette, hogy összesződhessem, de az én öreg vállamnak már ez is nehéz körörsz.

Fölkaptam a vállamra a Mária néni „nehéz körörszjét”, és míg beértem vele a sárfalú zsellér-putriba, addig mesélte el Mária néni az istenáldotta búza történetét, és mikor bevégezte, azt tette hozzá:

— Adja az Isten lelke üdvösségire.

Hát én senkitől se kívánom, hogy vigye az én keresztmet, hanem aki elolvassa a búza legendáját, annak én is azt kívánom: — Adja az Isten lelke üdvösségire...

Úgy volt az, hogy mikor az Úristen a világot megteremtette, leküldte az angyalokat, nézzenek körül idelelt, van-e még valami hűja a világnak.

— Van ám, Urunk-teremtőnk — jelentették az angyalok —, mert búzát elfelejtett teremteni.

— Ejnye, ejnye — csóválta meg az Úristen a fejét —, hát akkor miből sütik odalélt az emberek a kalácskenyeret?

— Bizony csak zuzmóból török, fakéregből örlik — panasztolták az angyalok.

— No, ez nem jól van így — tünődött el az Úristen —, de hát mit lehetne itt most már tenni?

Szerencsére az Úristennek nem jutott eszébe anekétot összehívni, se népjóléti minisztérium nem volt még akkor teremtve, mert ha lett volna, akkor még ma se volna búza. Ehelyett kiadta az Úristen a parancsot az angyaloknak:

— Nosza hamar, rázzátok ki az abroszomat az ablakon!

Egy-kettőre fölkapták az angyalok az aranyabroszt az Úristen diófa-asztaláról, vitték a csillagablakhoz, s ami morzsa volt rajta, azt mind kirázták a földre: abból hajtott ki idelelt a búza.

Az ám, csak hogy akkoriban még nem volt istenáldotta búza a búza. Olyan volt az csak, mint az árokparton növő vadbúza, amivel a gyerekek szoktak játszani. Alacsony a szára, tarackos a gyökere, ritkás a kalásza, apró a szeme.

— Ejnye, de hitvány gizgaz lepte el a földet — mondogatták az emberek, és ügyet se vetettek a búzára, hanem azután is zuzmóból meg fakéregből örölték a kenyeret. Mert mindig olyanok voltak az emberek, hogy a jó se kellett nekik, ha rájuk nem parancsolták, ugyan néha még akkor se kellett.

Mindössze két testvér akadt, aki azt mondta, hogy nem szabad az Isten ajándékát megvetni, hanem legalábbis próbát kell vele csinálni.

— Az egyik is fogott magának egy darab búzaföldet, a másik is.

— Isten nevében vessünk — mondta a fiatalabb, akinek annyi volt a fia, lánya, ahány az uja.

— Isten nevében arassunk — mondta az öregebb testvér, aki olyan magányosan élt a világban, mint valami öreg fűzfa a pusztában.

Hát hiszen vetni könnyű volt, mert abban a szél is segített. Vitte az apró magot, mint a pelyvát, s hol szemenként hullajtotta el, hol csomósan ágyazta bele a földbe.

— Adtál, Uram, segítséget, de nincs benne köszönet — sóhajtották a testvérek, akik az első szántóvetők voltak a világon.

Bezzeg nem fűjt a szél aratáskor. Sütött a nap, mint a fűtött kemence, hullott a verejték, mint az eső, szédelt a két testvér, mint a beteg. Külön kellett leszakajtani minden szál búzácskát, kézzel kipergetni minden kalászt, s utoljára se lett több az egész termés egy-egy zsák búzánál.

Szép holdvilágos este volt, mikor a fiatalabb testvér bekötötte a zsákját a tarlón. De ki is nyitotta mindjárt, felét kiöntötte a szérűre, és csak a másik felét hagyta a zsákban.

— Hát azzal mit akarsz? — kérdezte a felesége.

— Ezt átviszem a bátyám szérűjére, odaöntöm az övéhez. Nézd, nekünk van fiunk, lányunk, aki segítsen kenyeret keresni. Neki nincs se kicsi, se nagy, aki segítségére legyen.

— Isten segítsen meg jó szándékodban! — igazította az asszony a vállára a zsákot.

Az ember azzal nekivágott az éjszakának. Hát ahogy a földje széléhez ér, és át akar bűjni az eleven sövényen, összeütődik valakivel, annak is zsák van a vállán, mint neki, az is hátrahökken, mint ő.

— Te vagy az, öcsém?

— Én ám, bátyám. Hát te hová igyekszel éjszakának idején? — kérdezte a fiatalabb testvér, lecsúztatván válláról a zsákot nagy meglepetésében.

— Én bizony tehozzád indultam — tette le az öregember is a zsákját. — Azt gondoltam, hogy jó lenne megfelelnem veled, amit az Isten adott. Magányos ember vagyok én, kicsivel beérem; ti meg sokan vagytok, sok éhes szájat kell megelégténnem.

Abban a percben nagyot villant a fejük fölött az ég, hirtelen meleg szellő kerekedett, fölkapta a zsákokat, s ami búza volt bennük, azt mind szerteszt szórta a világon.

— Legyen megáldva, amit a testvéri szeretet megszentelt — mosolyodott le az Isten az égből.

S azóta olyan bokros növény, dús kalászu, istenáldotta növény a búza. De mikor gyűlölködés hatalmasodik el az embertestvérek között, akkor alacsony a szára, tarackos a gyökere, ritkás a kalásza, apró a szeme...

— Az Isten tudja, lelkem, mitől van — simogatta meg a kabátom ujját búcsúzóban Mária néni —, de mintha csupa vadbúza nőne mostanában a világon